

Mateja Eniko
Matej Klemen

KOVIČEV *JUŽNI OTOK* KOT IZHODIŠČE ZA MEDKULTURNO IN MEDBESEDILNO BRANJE: OBRAVNAVE PESMI PRI POUKU SLOVENŠČINE KOT PRVEGA IN DRUGEGA ALI TUJEGA JEZIKA

Uvod

V poglavju predstavlja primer obravnave Kovičevega *Južnega otoka* pri poučevanju dijakov, ki slovenščino govorijo kot drugi ali tuji jezik (J2/TJ). Ker je pesem *Južni otok* del šolskega kanona, je smiselno pogledati tudi, kako je obravnavana v pogosto uporabljenih srednješolskih učbenikih za slovenščino kot prvi jezik (J1).¹

Zanima naju, ali obravnava te pesmi pri pouku slovenščine kot J1 upošteva in izkorišča njen medkulturni in medbesedilni potencial, po drugi strani pa tudi, kako to besedilo izkoristiti kot izhodišče za medkulturno in medbesedilno branje pri pouku slovenščine kot TJ/J2, s čimer se pri govoricah slovenščine kot J2/TJ poleg jezikovne zmožnosti, ki je del sporazumevalne jezikovne zmožnosti, razvija tudi z medkulturnostjo povezane zmožnosti. Uspešnost sporazumevanja – tako v J1 kot v TJ/J2 – je namreč odvisna od učinkovite izrabe različnih zmožnosti: od sporazumevalne jezikovne zmožnosti do nabora splošnih zmožnosti, med katere sodijo tudi vedenje o svetu, sociokulturno vedenje, medkulturna ozaveščenost in medkulturne spretnosti (SEJO, 2011, 125–132).

.....
¹ Uporablja poimenovanja *slovenščina kot prvi jezik* in *slovenščina kot drugi in tuji jezik*, pri čemer se zaveda, da ta poimenovanja ne morejo povsem opisati večkulturne in večjezične realnosti sodobnega sveta.

Literarna besedila so zaradi svojih medbesedilnih navezav in kulturnih referenc učinkovito izhodišče za razvijanje medkulturnih zmožnosti (prim. Pölzleitner & Schumm Fauster, 2022, 191–192). Medbesedilne navezave v literarna besedila vnašajo dimenzijo družbenosti in historičnosti (Juvan, 2000, 19). Besedilo je prostor predstav, podob, vrednot, stereotipov, ki so del družbenega diskurza. Historičnost besedila pa je posledica njegove umeščenosti v konkreten zgodovinski trenutek, ob nastanku zaznamovan z najrazličnejšimi (avtorjevimi) okoliščinami, o katerem pa bralec, ki vstopa v besedilo v svojem zgodovinskem trenutku, lahko le sklepa. Poleg tega je literarno besedilo »palimpsestna struktura znakov in vzorcev, ki so nastajali in živeli v različnih obdobjih in družbenih govoricah, v tekstu pa dobijo posebno ureditev, osvetljavo in osmiselitev« (Juvan, 2000, 19).

Obravnava Kovičevega *Južnega otoka* pri pouku slovenščine kot J2/TJ in J1 naj bi torej izpostavila medbesedilne in medkulturne vidike pesmi in s tem bralcu omogočila, da njegovo razumevanje pesmi prehaja med individualno umestitvijo v čas in prostor ter referiranjem na različne pretekle in aktualne družbeno-kulturne kontekste.

V poglavju predstaviva, kako je *Južni otok* obravnavan v srednješolskih učbenikih, pri čemer sva posebej pozorna na kulturne reference in medbesedilne navezave. V tretjem delu primerjava branje poezije v J1 in J2/TJ, nato pa na podlagi tega razmisleka predlagava model obravnave poezije pri pouku slovenščine J2/TJ. V razdelku 5 predstavljeni model obravnave poezije konkretizirava ob Kovičevem *Južnem otoku* ter opozoriva na možnosti medkulturnega in medbesedilnega branja te pesmi. Poglavje skleneva z usmeritvijo, da bi bila taka obravnava poezije s predlaganimi nalogami, ki izpostavljajo medkulturne in medbesedilne vidike pesmi *Južni otok*, možna tudi pri pouku slovenščine kot J1.

***Južni otok* v srednješolskih učbenikih**

Pesem *Južni otok* je vključena v učni načrt za gimnazijsko, srednje strokovno in poklicno-tehniško izobraževanje. V gimnaziji je predvidena obvezna obravnava ene od Kovičevih pesmi v četrtem letniku, in sicer lahko učitelj izbere med *Južnim otokom* in *Psalmom* (Poznanovič Jezeršek et al., 2008, 31). V učnih načrtih za srednje strokovno in poklicno-tehniško izobraževanje pa

je *Južni otok* poleg Kovičeve *Bele pravljice* naveden na seznamu besedil, iz katerega lahko učitelj izbere besedila za obravnavo v literarnozgodovinskem sklopu Slovenska in sočasna evropska književnost po drugi svetovni vojni, sodobna književnost (Hedžet Krkač et al., 2010, 50) oz. sklopu Od intimizma do postmodernizma (UN PTI, 47). Za obvezna besedila sta pri pouku književnosti v gimnazijah predvideni frontalna obravnava in metoda šolske interpretacije (Poznanovič Jezeršek et al., 2008, 44), v srednjem strokovnem in poklicno-tehniškem izobraževanju pa zaradi izbirnosti besedil skupna šolska interpretacija obsega le nekaj besedil iz posameznega sklopa po presoji učitelja (Hedžet Krkač et al., 2010; UN PTI).

V berilih oz. učbenikih za srednjo šolo, ki jih je potrdil pristojni strokovni svet na področju vzgoje in izobraževanja (Katalog potrjenih učbenikov), sva preverila, ali vključujejo obravnave *Južnega otoka*. Pesem se pojavlja v učbenikih *Branja 4* (Ambrož et al., 2020), *Književnost skozi čas 4* (Erhartič & Jelenko, 2013), *Od branja do znanja* (Ambrož et al., 2012), *Odkrivajmo življenje besed 4* (Golc et al., 2014), *Potovanje besed 5* (Kvas, 2004) in *Umetnost besede: berilo 4* (Pavlič et al., 2018).

Naloge v navedenih učbenikih predstavljajo izhodišče za obravnavo. Za delo z učenci predpostavljajo avtonomnega, strokovno usposobljenega učitelja, ki bo zmožen gradivo dodatno didaktizirati in obravnavati pesem po metodi šolske interpretacije. Pregled obravnav *Južnega otoka* v omenjenih učbenikih pokaže nekaj skupnih splošnih značilnosti. V vseh učbenikih je prisotna literarnozgodovinska umestitev pesmi, navedena bodisi v uvodni predstavitvi literarnozgodovinskega obdobja bodisi v uvodu pred samo pesmijo ali v razlagi, ki sledi pesmi in nalogam. Prav tako so podane informacije o pesnikovem opusu, večkrat pa so že pred samo pesmijo vsaj nakazane tudi informacije o vsebini ali interpretaciji pesmi, kar bralcu že pred branjem določi okvir, skozi katerega sprejema besedilo.² V nalogah, ki sledijo pesmi, so pogosto prisotne medpredmetne povezave (npr. omembe polotoka Labrador).³ Vprašanja za interpretacijo pogosto predpostavljajo literarnoteoretsko znanje učencev,

.....
2 V učbeniku *Potovanje besed 5* (Kvas, 2004) npr. pred obravnavo pesmi *Južni otok* učence spomni, da so pesnika in njegovo delo že obravnavali v učbeniku *Potovanje besed 2*.

3 »Pri pouku geografije oz. v geografskih virih se poučite o tem, kaj je Labrador in kakšne so njegove značilnosti. Preberite pesem, po kateri je dobila zbirka naslov, in primerjajte osnovni ter preneseni pomen Labradorja. Razložite, v kakšnem pomenskem razmerju sta Kovičeva *Južni otok* in *Labrador*.« (Ambrož et al., 2020, 33)

npr. poznavanje izbranih literarnoteoretskih pojmov (tema, ideja, lirski subjekt ipd.), s katerimi ubesedijo razumevanje pesmi,⁴ kar kaže, da naj bi bila interpretacija pesmi pri pouku književnosti v srednji šoli prepletena s teoretskim znanjem učencev. To je glede na cilje pouka književnosti pri pouku slovenščine kot J1 (prim. Krakar Vogel, 2020, 48–55; Poznanovič Jezeršek et al., 2008, 16–17) razumljivo, vendar lahko takšen način učence do določene mere omeji, saj morajo biti pri interpretaciji pesmi pozorni, da ustrezno razumejo in uporabljajo literarne pojme. Tudi če so učenci v poznavanju in uporabi pojmov suvereni, je spontani odziv na pesem lahko zaradi tega otežen. V učbenikih je pri nalogah ob pesmi *Južni otok* opazno še usmerjanje pozornosti učencev na oblikovno-slogovne značilnosti pesmi.⁵ Glede na metodo šolske interpretacije je občasno mogoče opaziti neskladje sosledja nalog s pričakovanim sprejemanjem literarnega besedila – vprašanje o doživljanju pesmi je v učbeniku *Umetnost besede 4* (Pavlič et al., 2018, 47) npr. postavljeno na sredino obravnave, pričakovali pa bi ga takoj po branju pesmi.

Naloge z medkulturnimi in medbesedilnimi poudarki

Pri obravnavah *Južnega otoka* v pregledanih učbenikih so naloge, ki bi usmerjale k opazovanju medbesedilnih navezav in kulturnih referenc v pesmi ali k primerjavi z drugimi besedili, v manjšini.⁶ Še največ je tovrstnih usmeritev v učbeniku *Umetnost besede 4* (Pavlič et al., 2018, 45–48).⁷ V interpretaciji, ki jo ponudi učbenik, je v kontekstu cikla *Genesis*, katerega del je *Južni otok*, omenjena *Biblija*.⁸ Vendar pa v zapisu ni izpostavljeno, kateri svetopisemski motivi so prisotni tudi v pesmi *Južni otok*, kako so uporabljeni, ali so morda v pesmi preoblikovani in kakšen učinek je s tem dosežen. V nalogah, ki sledijo zapisani interpretaciji, so svetopisemski motivi in miti omenjeni še

4 »Pesem je osebnoizpovedna. Kako je z lirskim subjektom? Ali je prisoten?« (Erhartič & Jelenko, 2013, 107)

5 »Analizirajte ritem, rime in stavčne figure v pesmi *Južni otok*. Kako prispevajo k prepričljivosti govorca?« (Pavlič et al., 2018, 48)

6 V učbeniku *Potovanje besed 5* (Kvas, 2004) tovrstnih usmeritev ni.

7 Obravnavi *Južnega otoka* v učbenikih *Odkrivajmo življenje besed 4* (Golc et al., 2014) in *Umetnost besede 4* (Pavlič et al., 2018) sta večinoma identični. Razlikujeta se le v tem, da je obravnava v *Umetnost besede 4* nadgrajena z nekaj dodatnimi vprašanji in da se prepleta z obravnavo Kovičeve pesmi *Psalm*. Nalog iz učbenika *Odkrivajmo življenje besed 4* v nadaljevanju zato ne izpostavljamo ločeno.

8 »Pesem *Južni otok* je zadnja v ciklu *Genesis*. V njem je pesnik s svetopisemskimi motivi o stvarjenju sveta, izgonu iz raja in vesoljnem potopu ponazoril človekovo življenjsko usodo.« (Pavlič et al., 2018, 47)

enkrat, a ponovno zgolj v povezavi s celotnim ciklom *Genesis* – učenci naj bi prebrali celoten cikel in razmislili o vlogi teh motivov v njem.⁹ V nalogah je prisotna še usmeritev k primerjavi *Južnega otoka* z dvema pesmima iz svetovne literature: z *Gospodarjem otoka* Stefana Georgeja in *Psalmom* Georga Trakla.¹⁰ Nastavek za širjenje medkulturnega zavedanja oz. pridobivanje sociokulturnega znanja se pojavi v nalogi, v kateri je naveden citat etnologa in antropologa Mircea Eliadeja. V njem pravi, da se v evropskih literaturah pojavljajo splošne idilične predstave o tihomorskih otokih, s katerimi se obnavlja mit o raju na zemlji. Naloga od učencev zahteva, da se poučijo, kakšni so tihomorski otoki, in je torej izpeljana predvsem v pridobivanje geografskega znanja, ne pa v problematiziranje citata in medkulturno ozaveščanje.¹¹

Učbenik *Književnost skozi čas 4* (Erhartič & Jelenko, 2013, 106–108) učence usmerja k dvema popevkama: ob pesmi *Jamajka* Tomaža Domicelja učenci razmišljajo o pojmu južni otok,¹² ob popevki Darje Švajger *Otok ljubezni* pa jih spodbuja k primerjavi besedil na ravni občutij.¹³ Predvsem ob pesmi Tomaža Domicelja bi bilo mogoče razvijati medkulturno ozaveščenost s kritičnim premislekom stereotipnih predstav o drugih kulturah, vendar naloga sama ne usmerja k temu. V interpretaciji, ki jo ponuja učbenik, je omenjen mit, vendar ni konkretizirano, kateri mit naj bi avtorji imeli v mislih. Morda želijo izpostaviti, da gre v pesmi za t. i. mitski odnos do sveta, in nimajo v mislih določene konkretne mitologije, npr. grške, judovsko-krščanske ali katere druge, s katero bi povezovali pesem.

Branja 4 (Ambrož et al., 2020, 32–33) v uvodu pred pesmijo sicer omenjajo svetopisemski mit, vendar ne odpirajo možnosti za raziskovanje razlik med Kovičevo uporabo svetopisemskih motivov v *Južnem otoku* in *Biblijo*. Ena od

9 »Preberite cikel *Genesis* in razmislite, kakšno vlogo imajo v tem ciklu svetopisemski miti in motivi.« (Pavlič et al., 2018, 48)

10 Poezijo obeh pesnikov je Kovič prevajal v slovenščino (gl. George, S.: Stefan George. Izbral, prevedel, spremno besedo in opombe napisal Kajetan Kovič. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1995; Trakl, G.: Georg Trakl. Izbral in prevedel Kajetan Kovič. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2000).

11 Vse predstavitvene naloge – z izjemo naloge, ki usmerja na primerjavo s pesmima Georga Trakla in Stefana Georgeja – so vključene tudi v *Odkrivajmo življenje besed 4*.

12 »Ali poznate kakšno uglasbeno pesem, ki govori o 'južnem otoku'? Poslušajte na primer pesem Tomaža Domicelja z naslovom Jamajka. Ali govori o istem pojmu [= o južnem otoku, kot si ga predstavljajo učenci]?« (Erhartič & Jelenko, 2013, 106)

13 »Poslušajte pesem v izvedbi slovenske pevke Darje Švajger z naslovom Otok ljubezni [...]. Ali lahko občutja 'otoka ljubezni' kako povežete z občutji Kovičeve pesmi Južni otok?« (Erhartič & Jelenko, 2013, 108)

nalog¹⁴ pa usmerja učence v primerjavo z grškim mitom – verjetno je pričakovana primerjava z Odisejo.

V učbeniku *Od branja do znanja* (Ambrož et al., 2012, 125–127) se ne pojavljajo razlage ali naloge, ki bi opozarjale na medbesedilne navezave ali kulturne reference. Ena od nalog usmerja zgolj v primerjavo *Južnega otoka* z drugo Kovičevo pesmijo, *Belo pravljico*, z namenom raziskovanja avtorjeve poetike.

Iz predstavljenega lahko vidimo, da medkulturni in medbesedilni potencial, ki ga ima pesem *Južni otok*, v srednješolskih učbenikih za slovenščino kot J1 ni izkoriščen.

Branje literarnih besedil v slovenščini kot J1 in J2/TJ

Razumevanje vsakega besedila je individualen proces, pri katerem bralec soustvarja pomen(e) (Ferbežar, 2012, 35–37). Vendar je cilj branja neliterarnega besedila, da bi ga različni bralci razumeli čim bolj enoznačno. Temeljna značilnost literarnega besedila, zlasti poezije, pa je njegova pomenska odprtost, »saj predstavlja množico pomenskih možnosti, ki se aktualizirajo v bralčevi zavesti skozi branje, odvisno od njegovih subjektivnih predpostavk« (Župan Sosič, 2014, 58). Kljub temu pa lahko, če razmišljamo shematično, gledamo na bralce, ki berejo pesem v svojem prvem jeziku, in tujejezične bralce kot na dve veliki skupini. Vsaka izmed njiju ima specifične značilnosti, ki jih je pomembno upoštevati pri razmisleku, kako se ustrezno lotiti obravnave pesmi pri pouku.

Obravnava pri pouku slovenščine kot J1 tako lahko upravičeno predpostavlja, da si bralec večji del besedilnega sveta (npr. reference, vezane na čas in prostor) deli z avtorjem in sobralci. Obenem obravnava lahko izhaja iz bralčevega (vsaj delnega) poznavanja literarnozgodovinskega konteksta (npr. poznavanja značilnosti literarne smeri, poznavanja avtorjevega mladinskega ustvarjanja). Pri učencih, ki berejo v svojem J1, se zato vzpostavi enotnejši (literarnozgodovinski) horizont pričakovanj v primerjavi s horizontom

.....
14 »Na kateri grški mit se navezuje Kovičeva pesem? Kaj bi lahko bilo skupno epskemu mitološkemu junaku in modernemu subjektu?« (Ambrož et al., 2020, 33)

pričakovanj učencev, ki slovenščino uporabljajo kot J2/TJ. Učenci, ki berejo pesem v J2/TJ, v njeno razumevanje vstopajo s svojim (individualnim) raznojezičnim in raznokulturnim repertoarjem ter z zavedanjem, da berejo drugo kulturo (prim. npr. Dodatek k SEJU, 119).

Obravnavo besedil iz šolskega kanona torej pri pouku slovenščine kot J2/TJ zahteva poseben pristop, ki upošteva značilnosti literarnega branja kot večstopenjskega procesa (Zupan Sosič, 2014), hkrati pa tudi, da imajo tujejezični bralci ne le drugačna jezikovna, temveč tudi sociokulturna in posledično izkušnjska izhodišča (prim. Eniko et al., 2022, 80–81).

Model obravnave poezije pri pouku slovenščine kot J2/TJ

Uspešnost procesa branja literarnih besedil – tj. dekodiranja, primarnega opomenjanja in nadaljnjih interpretacij – je odvisna od bralčeve literarne in jezikovne zmožnosti (prim. Zupan Sosič, 2014). Za bralca v J2/TJ je ta proces torej pričakovano zahtevnejši vsaj z jezikovnega vidika.¹⁵ Zato za obravnavo poezije pri pouku slovenščine kot J2/TJ predlagava trifazni model, ki na eni strani upošteva stopenjskost literarnega branja, na drugi pa tudi specifične branje in razumevanja poezije v J2/TJ.

V tem modelu obravnave poezije se prva faza posveča pripravi in opolnomočenju tujejezičnega bralca, v drugi bralec sprejema in opomenja besedilo, tretja faza obravnave pa je namenjena nadgradnji in aktualizaciji besedila (Eniko et al., 2022) – posamezne faze so natančneje predstavljene v naslednjem razdelku. Predlagani model je torej nekakšen ključ, ki tujejezičnemu bralcu omogoči, da se je jezikovno, izkušnjsko in sociokulturno zmožen približati besedilu, vanj vstopiti ter se nanj odzvati. Brez tega modela obravnave bi bilo njegovo srečanje z besedilom manj uspešno.

Trifazni model obravnave poezije pri pouku slovenščine kot J2/TJ sledi principu razpiranja besedila, da bralec lahko samostojno v njem išče in raziskuje

.....
¹⁵ Rezultati raziskave Ferbežar (2012, 157–158) nakazujejo, da je glede težav pri razumevanju različnih vrst besedil (časopisi, revije; leposlovje; strokovna literatura; uradovna besedila) razlika med domačimi in tujimi govorniki slovenščine največja prav pri branju leposlovnih besedil.

pomene. Pri tem rešuje problemske naloge ter postopno razumeva besedilo in gradi interpretacijo. Ključne značilnosti takšne obravnave so: aktivnost, raziskovalnost, avtentičnost, aktualnost, angažiranost, ustvarjalnost in kritična zavest, kot jih za medkulturni pristop pri poučevanju jezika in književnosti navaja Vesna Mikolič (2022, 34–35). V učbenikih, predstavljenih v poglavju 2, je tak pristop nekoliko v ozadju. V njih je v večji meri prisoten princip definiranja – podane so interpretacije in razlage (mišljene verjetno tudi kot model, ki ga bodo učenci pri samostojni interpretaciji lahko posnemali), na začetku več nalog se pojavijo trditve, za katere je treba dokaze poiskati v besedilu.

Obravnava *Južnega otoka* po trifaznem modelu pri pouku slovenščine kot J2/TJ

V tem delu predstavlja, kako so posamezne faze predstavljenega trifaznega modela obravnave poezije konkretizirane ob pesmi *Južni otok*. Celotna obravnava obsega devet nalog,¹⁶ zanjo sta predvideni dve šolski uri. Naloge so namenjene za delo v skupini z učiteljem, pri čemer predvidevamo različne oblike dela od individualnega, dela v paru do dela v skupini. Naloge so primerne za učence, ki slovenščino obvladajo vsaj na ravni B1 po SEJU. Izbor nalog oz. njihovi deli so navedeni v prilogi ob koncu poglavja, v besedilu se nanje sklicujeva s številko.

Faza priprave in opolnomočenja

V tej fazi (naloge 1, 2 in 3) se tujejezični bralci z več vidikov pripravljajo na branje pesmi. Ob različnih spodbudah predstavljajo svoje izkušnje, spomine, želje, občutke, asociacije ipd. ter se ukvarjajo z jezikovnim gradivom, ki se pojavlja v pesmi. Učenci se srečajo z deli besedila, ne pa še z njegovo celoto – pri čemer jih ne opozorimo, da gre za elemente iz pesmi, temveč jih s temi

.....
 16 Naloge smo pripravili Mateja Eniko, Matej Klemen in Janja Vollmaier Lubej. Vzete so iz učbenika, ki nastaja na Centru za slovenščino kot drugi in tuji jezik na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Učbenik vsebuje pesniška besedila in naloge ob njih, namenjen pa je govorcem slovenščine kot J2 in TJ. Naloge ob pesmi *Južni otok* so bile preizkušene z govorci slovenščine kot J1 in TJ.

dejavnostmi spodbudimo, da si oblikujejo svoj horizont pričakovanj in izhodišča, s pomočjo katerih bodo kasneje pesem interpretirali.

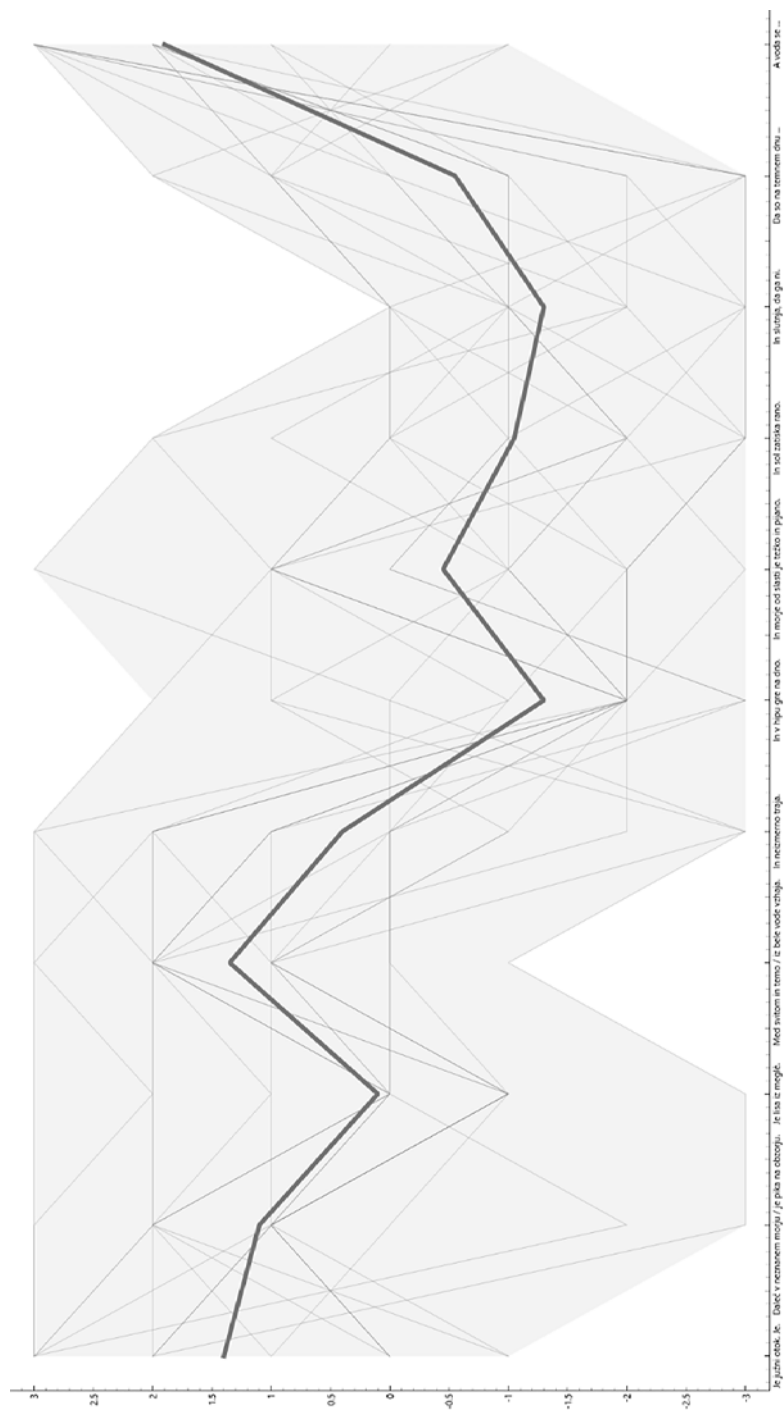
Naloga 1 učence spodbudi, da prikličejo svoje osebne želje. Cilj naloge je večplasten: poleg emocionalne priprave gre posredno za usmeritev v enega od možnih poudarkov interpretacije. V nadaljevanju se pri nalogah 2 in 3 učenci ukvarjajo z izbranimi besedami, ki so uporabljene v pesmi. Da lahko izvedejo obe nalogi, si morajo razložiti osnovni pomen besed – med izbranimi so najverjetneje tudi njim neznane. Na tak način se jezikovno pripravijo na branje pesmi, ob tem pa zlasti v nalogi 3 razmišljajo tudi o simbolnih pomenih besed. Naloga 3 je zasnovana odprto, tako da lahko učenci besede s simbolnimi konotacijami opremljajo glede na lastne izkušnje in glede na simboliko besed v različnih kulturah, ki jih prikličejo s pomočjo svoje razno-kulturne zmožnosti. Pri reševanju naloge gre na nek način za soočanje osebne izkušnje ali doživetja s splošno izkušnjo oz. spominom skupnosti. Skozi pojasnjevanje oz. predstavljanje rezultatov sošolcem ob zaključku naloge 3 se lahko pokaže, da imajo lahko besede v različnih kulturah različne simbolne pomene, in tako že v tej fazi obravnave pride do medkulturnih primerjav.

Faza sprejemanja in opomenjanja

Druga faza obravnave (naloge 4, 5 in 6) je posvečena večkratnemu branju pesmi in s tem postopnemu razumevanju večpomenskega besedila. Tujejezičnega bralca, ki je v tej fazi prvič soočen s celotno pesmijo, z (multimodalnimi) nalogami postopno vodimo k opazovanju različnih vidikov pesmi in izražanju odziva nanjo. Naloge, ki so zastavljene kot problemske in ustvarjalne, so predvsem orodje za raziskovanje literarnega besedila. Ne vključujejo apriornih mnenj in dejstev, temveč najprej omogočajo bralčev osebni odziv, nato pa primerjavo in razpravo s sošolci in učiteljem.

Pri nalogi 4 učenci dopolnjujejo prazna mesta v pesmi *Južni otok* z manjka-jočimi pridevniki.¹⁷ Pri tem gre pravzaprav za natančno branje (angl. close

.....
¹⁷ V primerjavi z nekaterimi drugimi pristopi predlagani trifazni model obravnave besedila ne uporablja za golo jezikovno analizo ali pridobivanje znanja o jeziku (npr. spoznavanje razlike med vrstnimi in lastnostnimi pridevniki), temveč gre pri vsakem eksplicitnem ukvarjanju z jezikovnimi sredstvi ali jezikovni analizi (npr. opazovanju pridevnikov v besedilu) vedno ali za omogočanje razumevanja (primarnega opomenjanja) ali za poglobljanje interpretacije.

Slika 1: Krivulje, ki označujejo ocene vzdušja v posameznih delih pesmi Južni otok (tanke črte prikazujejo rezultate za posameznike, debelejša pa predstavlja povprečje ocen na lestvici od -3 do 3; sivo polje kaže minimum in maksimum).

reading), pri katerem učenci predvidevajo potek pesmi ter iščejo povezave na jezikovni in pomenski ravni. Razrešujejo razpetost med besedilom in svojimi pričakovanji, ki izhajajo iz njihovega jezikovnega in kulturnega ozadja ter osebne izkušnje, ki sta jih aktivirali že predhodni nalogi 2 in 3.

Pri nalogi 5 ob ponovnem branju učenci z ocenami in grafičnim prikazom izrazijo osnovno razumevanje besedila in intuitivno doživljanje vzdušja pesmi. Kot je razvidno iz slike 1, ki prikazuje ocene 20 bralcev govorcev slovenščine kot J1,¹⁸ se posamezne ocene oz. krivulje med seboj lahko precej razlikujejo. Taka naloga omogoča, da svoj odziv na pesem izrazijo tudi učenci z nižjo jezikovno zmožnostjo. Razlaga grafičnega prikaza, k čemur usmerja drugi del naloge 5, pa je izhodišče za nadaljnjo interpretacijo pesmi: na podlagi zbranih podatkov lahko ugotovimo, da so bralci vzdušje v prvem delu pesmi doživljali kot pozitivno ali nevtralno, v drugem delu pa kot negativno z izjemo zadnjega dela pesmi (»A voda se odpre«), ki se jim je zdel najbolj pozitiven v celotni pesmi.

Multimodalna je tudi naloga 6, pri kateri učenci vsebino pesmi izrazijo v likovnem mediju. Bralci tako konkretizirajo vsebino pesmi: predstavljajo si prostor, morebitne osebe v njem ipd. (prim. Culler, 2004, 192–199), pri čemer jih uvodna vprašanja usmerjajo, da v kiticah preberejo tudi detajle. Pravzaprav gre za narativizacijo (prim. Pavlič, 2014): bralec si skozi vizualni medij razloži vsebinsko kompleksno besedilo, zapolni pomensko nedoločena mesta v pesmi in jo predstavi v obliki pripovedi.

V tej fazi pri vseh predstavljenih nalogah učenci tudi reflektirajo svoje branje, utemeljujejo svoje izbire ter primerjajo in usklajujejo svoje razumevanje z drugimi bralci. Vsaka naloga, ki vključuje primerjanje odgovorov učencev, v kontekstu tujejezičnega pouka torej omogoča medkulturne izmenjave zaradi udeležencev samih.¹⁹

.....
¹⁸ Za preizkus nalog in ocene se najlepše zahvaljujeva Tanji Jani Žavbi in dijakom 2. letnika Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik. Naloge so bile namenoma preizkušene z dijaki, ki pri pouku slovenščine v gimnaziji še niso sistematično obravnavali sodobne slovenske poezije.

¹⁹ Predstavljene naloge 4, 5 in 6 same po sebi v kulturno in/ali jezikovno homogeni skupini pri pouku slovenščine kot J1 ne vodijo nujno v medkulturno ozaveščanje (v ožjem smislu). Vprašanje pa je, v kolikšni meri lahko pri pouku slovenščine kot J1 v današnjem svetu sploh govorimo o jezikovni in/ali kulturni homogenosti.

Faza nadgradnje in aktualizacije

Zadnja faza obravnave (nalogi 8 in 9) se ne ukvarja več samo z analizo besedila, temveč naloge na podlagi razmislekov in ugotovitev prvih dveh faz besedilo povezujejo s (sodobnim) družbenim kontekstom, izpostavljajo (nadalje) aktualnost besedila ali pa ga ustvarjalno nadgrajujejo.

Naloga 8 izpostavlja medbesedilne navezave na *Biblijo*, ki je motivno-tematska podlaga cikla *Genesis*, v katerem se nahaja *Južni otok*. Učence naloga usmerja v prepoznavo citatnosti (prim. Juvan, 2000, 87). Opaziti je mogoče izposojene elemente besedilnega sveta (npr. razmerje med kopnim in vodo, morje, oljčna vejica, ladja) ter dobesedne in pretvorjene citate (*Južni otok*: »in voda se odpre« – *Sveto pismo*: »Gospod je gnal morje z močnim vzhodnim vetrom celo noč nazaj in posušil morje, tako da so se vode razdelile.« 2 Mz 14,21 – Bog reši Izraelce čez morje; *Južni otok*: »in močna zvezda vzi- de« – *Sveto pismo*: »Videli smo namreč, da je vzšla njegova zvezda, in smo se mu prišli poklonit.« Mt 2,2 – Obisk modrih). Učence spodbudi k primerjavi medbesedilnih referenc in simbolnih pomenov besed, kot so jih raziskovali pri nalogi 3, ter vrednotenju (ne)prekrivnosti tega dvojega. Ob pesmi *Južni otok* je torej učenca možno usmeriti v medbesedilno branje in ga senzibilizirati, da tudi v povezavi s tem razvija svojo medkulturno zmožnost: tako je *Biblija* izhodiščno besedilo za medbesedilno navezavo in hkrati kulturna referenca.

Pri raziskovalni in primerjalni nalogi 9 učenci na spletu poiščejo novice o različnih temah. Gre za aktualizacijo motiva otoka in ozaveščanje, v katerih kontekstih se otok pojavlja in kaj predstavlja v različnih časih in kulturah. S takim pristopom neposredno razvijamo medkulturno zmožnost. Teme, ki jih naloga ponudi (migracije, turizem, ekologija, zgodovina, mitologija), učence usmerjajo bodisi k sodobni problematiki bodisi k pomembnim zgodovinskim referencam: otok kot rešitev za migrante (npr. Ellis Island, Lampeduza) ali zapor (npr. Sveta Helena in Goli otok kot negativ rajskega otoka), otoki, ki izginjajo zaradi podnebnih sprememb (npr. atoli), otoki, kot se pojavljajo v temeljnih besedilih zahodne civilizacije (npr. Odisejeva Itaka, Blejski otok v Prešernovem *Krstu pri Savici*) itn.

Sklep

Vsako branje pri pouku J2/TJ je nujno medkulturno branje. Vsak učenec slovenščine kot J2/TJ namreč bere besedilo, ki pripada drugi kulturi, s svoje izkušnjske in kulturne perspektive ter se pri tem opira na svoj raznojezični in raznokulturni repertoar. Ne glede na to, ali gre za tujejezičnega bralca ali pa bralca, ki bere v svojem J1, se *Južni otok*, kot je prikazano v predstavljenih nalogah, kaže kot besedilo, ki skozi interpretacijo omogoča razvijanje medkulturne ozaveščenosti. To se zgodi prek analize medbesedilnih navezav na *Biblijo* in opazovanja simbolne vrednosti motivov iz pesmi, saj nanje lahko pogledamo z vidika različnih kultur oz. prostorov in časov. V tem smislu je posebej zanimiv motiv otoka, ki v pesmi ni natančno opisan, zato ima potencial, da v interpretacijah preraste v simbol z različnimi konotacijami (prim. Pavlič, 2001, 165).

Pri obravnavi pesmi *Južni otok* pri pouku slovenščine kot J2/TJ, kot je predstavljena v tem poglavju, interpretacija temelji predvsem na osebnem doživljanju in izkušnjah. Vse ugotovitve, do katerih pridejo učeči se, pa bi bilo mogoče kot sklep obravnave povzeti tudi s pomočjo literarnozgodovinskega in literarnoteoretskega aparata, če pri želimo pouku doseči tudi cilj pridobivanja tega znanja. V tem se kaže razlika med prikazanim trifaznim modelom obravnave poezije in pristopi v predstavljenih učbenikih za slovenščino kot J1, ki pogosto s tem aparatom obravnavo začenjajo in na njem gradijo interpretacijo.

Ugotovila sva, da bi predstavljeni trifazni model obravnave lahko uporabili tudi pri pouku slovenščine kot J1, za J2/TJ pa je tovrstni pristop nujen (in se po izkušnjah kaže tudi kot uspešen) – če želimo, da učeči se oz. tujejezični bralec literarna besedila, ki so v svojem bistvu pomensko večplastna in jezikovno-oblikovno posebna, razume in da zmore svoje razumevanje ubesediti, pri čemer eksplicitno razvija svojo sporazumevalno jezikovno zmožnost.

Viri in literatura

Ambrož, D., Kenda, J. J., Krakar Vogel, B., Kvas, J. & A. Zupan Sosič (2012): Od branja do znanja: Književnost 4: Učbenik za slovenščino v 4. letniku srednjega strokovnega izobraževanja. Ljubljana, DZS.

Ambrož, D., Kenda, J. J., Krakar Vogel, B., Kvas, J., Novak Popov, I., Poznanovič, M., Štrancar, M., Troha, G. & A. Zupan Sosič (2020): Branja 4: Berilo in učbenik za 4. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol. Ljubljana, DZS.

Culler, J. (2004): *Structuralist Poetics: Structuralism, linguistics and the study of literature*. London, New York, Routledge.

Dodatek k SEJU = Svet Evrope (2023): *Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje – dodatek*. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Eniko, M., Klemen, M. & J. Vollmaier Lubej (2022): *Literarna besedila pri poučevanju slovenščine kot drugega in tujega jezika: model obravnave poezije*. V: Pirih Svetina, N. & I. Ferbežar (ur.): *Na stičišču svetov: slovenščina kot drugi in tuji jezik*. Ljubljana, Založba Univerze v Ljubljani (Obdobja, 41).

Erhartič, B. & T. Jelenko (2013): *Književnost skozi čas 4: Učbenik za literarno zgodovino v 4. letniku srednjih strokovnih in tehniških šol*. Maribor, Založba Obzorja. <https://doi.org/10.4312/Obdobja.41.79-88>.

Ferbežar, I. (2012): *Razumevanje in razumljivost besedil*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Golc, L., Kopal, V., Perko, J., Lenaršič, B., Lah, K., Pezdirc Bartol, M., Pavlič, D. & T. Smolej (2014): *Odkrivajmo življenje besed 4: Učbenik za slovenščino – književnost v 4. letniku srednjih strokovnih šol*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Hedžet Krkač, M., Hodak, M., Ivšek, M., Kastelic, S., Končina, M., Krakar Vogel, B., Križaj Ortar, M., Kvas, J., Pirc, V., Poznanovič Jezeršek, M., Vogel, J. & S. Židan (2010): *Srednje strokovno Izobraževanje (SSI): Katalog znanja: Slovenščina*. <https://portal.mss.edus.si/msswww/programi2022/programi/Ssi/Kz-ik/katalog.htm> (Dostop 7. 1. 2025).

Juvan, M. (2000): *Vezi besedila*. Ljubljana, Literarno-umetniško društvo Literatura.

Katalog potrjenih učbenikov. <https://ucbeniki.cobiss.si/books> (Dostop 31. 12. 2024).

Kovič, K. (1976): *Labrador*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Krakar Vogel, B. (2020): *Didaktika književnosti pri pouku slovenščine*. Ljubljana, Rokus Klett.

Kvas, J. (2004): *Potovanje besed: Književnost 5. Učbenik za drugo leto poklicno-tehniškega izobraževanja*. Ljubljana, DZS.

Mikolič, V. (2022): *S Tilko v svet jezika: Teoretska izhodišča in praktične smernice za poučevanje slovenščine, drugih in tujih jezikov po učnem modelu Tilka*. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče, Annales ZRS; Ljubljana, Pedagoška fakulteta.

Pavlič, D. (2001): *Tekstna in tematska funkcija podoba v poeziji Kajetana Koviča*. V: Snoj, V. (ur.): *Kajetan Kovič*. Ljubljana, Nova revija (Zbirka Interpretacije, 10), 156–193.

Pavlič, D. (2014): *Lirika z vidika univerzalnosti pripovedi*. *Primerjalna književnost*, 37, 3, 227–238.

Pavlič, D., Pezdirc Bartol, M., Lah, K., Perko, J. & B. Lenaršič (2018): Umetnost besede: Berilo 4: Učbenik za slovenščino – književnost v 4. letniku gimnazij in štiriletnih strokovnih srednjih šol. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Poznanovič Jezeršek, M., Križaj Ortar, M., Krakar Vogel, B., Končina, M., Krvavica, S., Hedžet Krkač, M., Virk, T., Židan, S. & D. Ambrož (2008): Učni načrt. Slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija: obvezni predmet in matura (560 ur). Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf (Dostop 30. 12. 2024).

Pözlleitner, E. & J. Schumm Fauster (2022): Intercultural competence and literature. V: Schumm Fauster, J. & U. Fürstenberg (ur.): English Language Teaching in Austria: From theory to the classroom and beyond. Gradec, Graz University Library Publishing, 178–194. <https://doi.org/10.25364/978-3-903374-05-8>.

SEJO = Svet Evrope (2011): Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje. Ljubljana, Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva.

Sveto pismo stare in nove zaveze: Ekumenska izdaja, pregledana izdaja (1974, 2021). Ljubljana, United Bible Societies, Društvo Svetopisemska družba Slovenije. www.biblija.net (Dostop 8. 1. 2024).

Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod, osnovna izdaja (1996, 2021). Ljubljana, Društvo Svetopisemska družba Slovenije. www.biblija.net (Dostop 8. 1. 2024).

UN PTI = Poklicno-tehniško izobraževanje (PTI): Katalog znanja: Slovenščina. <https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2022/programi/Ssi/Kz-ik/katalog.htm> (Dostop 7. 1. 2025).

Zupan Sosič, A. (2014): Literarno branje. Jezik in slovstvo, 59, 4, 47–65. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.59.4.47-65>.

Priloga

1. Razmislite, kaj si v življenju močno želite. Pet minut pišite o tem. Besedilo je namenjeno samo vam, ne boste ga predstavili sošolcem.

2. Napišite kratko besedilo in vanj vključite vse besede iz okvirja. Izberite, kaj boste pisali:

- novico,
- reklamo,
- [...]

otok	morje	voda	dno	školjke	oljke	zvezda	ladja
------	-------	------	-----	---------	-------	--------	-------

3. Za vsako besedo iz levega stolpca poiščite vsaj eno besedo iz desnega, ki se vam zdi povezana z njo. Besede iz desnega stolpca lahko uporabite večkrat. Svoje izbire pojasnite.

1. dno	bolečina
2. ladja	dvom
3. mah	gotovost
4. megla	[...]
5. morje	
[...]	

4. a. Preberite pesem in vanjo vstavite pridevnike iz okvirja. Postavite jih v ustrezno obliko. Vsak pridevnik lahko uporabite samo enkrat.

južni	nov	neznan	[...]
-------	-----	--------	-------

Je _____ otok. Je.
 Daleč v _____ morju
 je pika na obzorju.
 Je lisa iz meglè.

Med svitom in temo
 [...]

b. Svojo verzijo pesmi primerjajte z izvirnikom. Opazujte razlike in podobnosti.

5. a. Označite, kako pozitivno oziroma negativno se vam zdi vzdušje v posameznih delih pesmi. Označite točke in jih povežite s črto

b. Kakšno črto ste dobili? Razložite njen potek in ga primerjajte s sošolci.
[...]

6. a. Narišite oziroma skicirajte pesem. Razmislite:

- kje je otok,
- kakšen je,
- kakšna je njegova okolica,
- [...]

Južni otok	
Je južni otok. Je. Daleč v neznanem morju je pika na obzorju. Je lisa iz meglè.	
Med svitom in temo [...]	

b. Svoje slike predstavite sošolcem in ob njih povejte, kaj po vašem mnenju predstavljajo podobe v posameznih delih pesmi.

[...]

8. Pesem *Južni otok* je v pesniški zbirki Labrador uvrščena v razdelek Genesis.

Gre za latinsko besedo za stvarjenje, poleg tega je to tudi naslov Prve Mojzesove knjige v *Bibliji*. *Biblija* je eno od temeljnih besedil evropske kulture, na katerega se navezujejo številna umetniška dela. V Kovičevih pesmih iz razdelka Genesis se pojavlja več referenc na biblijske zgodbe (naslovi pesmi, motivi, dogajanje).

Preberite spodnje citate iz Biblije, v katerih se pojavljajo motivi kot v pesmi *Južni otok*. Ali se vam zdi, da je motive oziroma sporočilo pesmi *Južni otok* mogoče razložiti s pomočjo katerega od biblijskih motivov? Izberite enega ali več spodnjih citatov in razložite, kako so motivi v njih povezani s pesmijo.

- Stvarjenje sveta

Bog je kopno imenoval zemljo, zbrane vode pa je imenoval morje. Bog je videl, da je dobro. (1 Mz 1,10)

[...]

9. Na spletu poiščite različne objave, ki so povezane s spodnjimi temami in hkrati govorijo o otoku.

migranti

turizem

ekologija

zgodovina

mitologija

Med njimi poiščite tako objavo, ki se vam zdi povezana s pesmijo *Južni otok*.

Sošolcem predstavite, kako se vam objava zdi povezana s pesmijo.